

KLIMATNEITRALITĀTES KĀ VIDES TIESĪBU MĒRĶA IZPRATNE

CLIMATE NEUTRALITY AS AN OBJECTIVE IN ENVIRONMENTAL LAW

Dārta Ūdre, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

Climate change is giving rise to new objectives in environmental law. One of these objectives, set by the European Union, is climate neutrality which is guiding the development of other legislation at both EU and national levels. The courts also take this objective into account when adjudicating cases involving environmental law. However, even though the term “climate neutrality” is defined in the European Climate Act, climate neutrality does not have clear boundaries. In Latvia, too, the legislator is considering the possibility of defining climate neutrality in law. This article therefore provides an overview of the genesis of the term “climate neutrality” and the possibilities for defining it. The author concludes that the definitions proposed by the European Climate Act and the Latvian legislator are vague and puts forward several criteria that could help in defining it.

Atslēgvārdi: klimatneitralitāte, klimata pārmaiņas, vides tiesības

Keywords: climate neutrality, climate change, environmental law

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes¹ (turpmāk – Satversme) 115. pants garantē ikvienai personai tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē ierasts aplūkot, ievērojot tādas principus kā novēršanas, izvērtēšanas, piesardzības un “piesārņotājs maksā” princips.² Visi šie principi ietver prezumpciju, ka ir iespējams konstatēt tiešu cēlonisku sakaru starp piesārņotāju, kurš vidi jau ir piesārņojis vai vēl tikai piesārņos, un konkrētu kaitējumu videi. Tomēr tādas konkrētas norises dabiskajā vidē, kas saistītas ar klimata pārmaiņām, piemēram, plūdus, karstuma viļņus, jūras līmeņa celšanos, ir ļoti grūti vai pat neiespējami sasaistīt ar konkrētu piesārņotāju. Tāpat klimata pārmaiņas noteic, ka valstīm nepieciešams ne tikai reaģēt uz notikušām vai plānotām darbībām, bet arī mainīt un pat pārorientēt veselās nozares uz klimatam draudzīgākiem risinājumiem. Tādējādi klimata pārmaiņas liek

¹ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [29.11.2024. red.]

² Meiere S. Tiesības uz labvēlīgu vidi un to īstenošanas tiesiskās problēmas Latvijā. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2013, 115. lpp.

vīdes tiesībām evolucionēt un meklēt jaunus principus un vadmotīvus, pēc kuriem valstis var savstarpēji vienoties par rīcību, kas ir vērsta uz klimata pārmaiņu, ciktāl to ietekmē cilvēce, novēršanu.

Klimatneitralitāte kā vīdes tiesību mērķis, uz ko valstij būtu jātiecas, minēts dažādos avotos – presē,³ valdību deklarācijās,⁴ dažāda līmeņa normatīvajos aktos^{5,6} un tiesu spriedumos.⁷ Likumsakarīgi, ka arī tiesību zinātnē šis jēdziens nav svešs. Tomēr tā saturs nebūt nav viennozīmīgi skaidrs, proti, klimatneitralitāte dažādos avotos tiek definēta atšķirīgi, kā arī reizēm tiek lietoti to it kā aizstājoši jēdzieni, kā, piemēram, “oglekļa neitralitāte”, “siltumnīcefekta gāzu neitralitāte”, “klimatnoturība” un “neto nulle”.

Lai tiesību jēdziens spētu veiksmīgi funkcionēt tiesību sistēmā kā rīks, kas palīdz gan likumdevējam, gan tiesību normu piemērotājam risināt attiecīgos tiesību strīdus, juristiem ir jāspēj to skaidri definēt tiesību normās vai arī piepildīt ar saturu tiesību interpretācijas ceļā, ja likumdevējs apzināti to nav definējis tiesību normā. Klimatneitralitātes kā ilgtermiņa mērķa kodificēšana pati par sevi rada izaicinājumus, jo tiesību normu izdevējs nevar paredzēt virkni apstākļu, kas tālākā nākotnē var ietekmēt šī mērķa īstenošanu.⁸ Vienlaikus literatūrā norādīts uz nepieciešamību skaidrāk definēt klimatneitralitātes jēdzienu, lai būtu iespējams ieviest šim mērķim pakārtotu konkrētu, industrijām paredzētu tiesisko regulējumu.⁹

Līdz ar to šī pētījuma mērķis ir palīdzēt definēt klimatneitralitātes kā vīdes tiesību mērķa saturu. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, pētījumā ir analizēta klimatneitralitātes kā vīdes tiesību mērķa ģenēze, ar juridiskajām metodēm analizējot starptautiskus un reģionālus tiesību aktus, kuri ir bijuši šī mērķa priekšvēstneši un kuros tas ticis sākotnēji formulēts. Ar analītisko metodi pētīta doktrīna vīdes tiesību jomā. Ar salīdzinošo metodi – dažādas klimatneitralitātes definīcijas, kas sniegtas tiesību aktos, rekomendācijās un politikas plānošanas dokumentos, cenšoties rast to vienojošos elementus.

Pētījums ir strukturēts divās nodaļās. Pirmā nodaļa veltīta klimatneitralitātes kā vīdes tiesību mērķa ģenēzei, meklējot tiesību normu, kurā tas pirmoreiz minēts

³ Latvijas sabiedriskā mediju portāls LSM.lv ir pat ieviesis atsevišķu sadaļu, kas veltīta klimatneitralitātei. Pieejams: <https://www.lsm.lv/temas/klimatneitralitate/> [aplūkots 23.11.2024.]

⁴ 14.12.2022. Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Deklarācijā klimatneitralitāte minēta veselas desmit reizes. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/14490/download?attachment> [aplūkots 24.11.2024.]. Šobrīd spēkā esošajā valdības deklarācijā tiešas atsauces uz šo jēdzienu nav, bet tas vairākkārt norādīts rīcības plānā par deklarācijas izpildi. Ministru kabineta 20.01.2024. rīkojums Nr. 55. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/349266-par-valdibas-ricibas-planu-deklaracijas-par-evikas-silinas-vadita-ministru-kabineta-iecere-to-darbibu-istenosai> [aplūkots 24.11.2024.]

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes 30.06.2021. regula (ES) 2021/1119, ar ko izveido klimatneitralitātes panākšanas satvaru un groza Regulas (EK) Nr. 401/2009 un (ES) 2018/1999 (Eiropas Klimata akts). Pieņemta 30.06.2021. [24.11.2024. red.]

⁶ Enerģētikas likuma 51. panta trešās daļas 1. punkts. Enerģētikas likums: LV likums. Pieņemts 03.09.1998. [24.11.2024. red.]

⁷ Piemēram, Satversmes tiesas 27.10.2022. sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 36.1. un 36.2. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2022, Nr. 211.

⁸ Peeters M. & Misonne D. The European Union and its rule-creating force on the European continent for moving to climate neutrality by 2050 at the latest. In: L. Reins & J. Verschuuren (eds). Research handbook on climate mitigation law (2nd ed). Edward Elgar Publishing, 2022, p. 72.

⁹ Duwe M. et al. Can current EU climate policy reliably achieve climate neutrality by 2050? Post-2030 crunch issues for the move to a net zero economy. Ecologic Institute, Oeko-Institut, 2023, p. 28.

kā mērķis, kā arī analizējot iemeslus šāda mērķa formulēšanai. Otrā nodaļa veltīta klimatneitralitātes dažādo definīciju analīzei un salīdzināšanai Eiropas un Latvijas tiesiskajā telpā, piedāvājot kritērijus, pēc kuriem klimatneitralitātes jēdzienu varētu definēt. Pētījuma noslēgumā autore sniedz kopsavilkumu, kā arī norāda uz perspektīvām turpmāku salīdzinošo un empīrisko pētījumu veikšanā.

1. Klimatneitralitātes kā vides tiesību mērķa ģenēze

Klimata pētnieki runā par cilvēka izraisītām klimata pārmaiņām jau vismaz no 19. gadsimta beigām,¹⁰ tomēr līdz pirmajam visaptverošajam tiesību aktam šajā jomā bija jāgaida gana ilgi – Apvienoto Nāciju Organizācijas 1992. gada 9. maija Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām¹¹ (turpmāk – Klimata konvencija) ir pirmais starpvalstu līgums, kas tiešā veidā runā par klimata pārmaiņu radītajām sekām. Tās dalībnieces ir teju visas pasaules valstis, tostarp Latvija.¹² Klimata konvencija tika pieņemta pēc Apvienoto Nāciju Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (turpmāk – IPCC) izveides 1988. gadā, kas regulāri apkopo un atlasa jaunākos klimata zinātnieku atklājumus un sniedz rekomendācijas politikas veidošanai klimata jomā.

Klimata konvencija ir vispārīgi formulēta, tās 2. pantā ietverts konvencijas mērķis: “[...] sasniegt [...] siltumnīcefekta gāzu koncentrācijas stabilizāciju atmosfērā tādā līmenī, kas novērstu bīstamu antropogēnu iekļaušanos klimata sistēmā. Šāds līmenis jāsasniedz laikā, kas ir pietiekams, lai ļautu ekosistēmām dabiski pielāgoties klimata pārmaiņām un lai nodrošinātu ekoloģiski tīras pārtikas ražošanu un netraucētu ilgtspējīgai saimnieciskajai attīstībai.” Konvencijas 3. pantā nostiprināti principi, kas līgumslēdzējām jāievēro, tostarp ilgtspējīgas attīstības princips (3. panta 4. punkts), kā arī līgumslēdzējām jāveic aizsardzības pasākumi, lai paredzētu un novērstu vai neitralizētu klimata pārmaiņu cēloņus un mazinātu to kaitīgo ietekmi (3. panta 3. punkts). Tomēr Klimata konvencijā nav minēts klimatneitralitātes jēdziens.

Klimata konvencijai ir arī vairāki protokoli, nozīmīgākie no tiem – Kioto protokols¹³ un Parīzes nolīgums¹⁴. Ar Kioto protokolu likti pamati emisiju kvotu tirdzniecības sistēmai, bet Parīzes nolīgums ietver valstu vienošanos par kopīgu mērķi, kas izteikts kā globālās vidējās temperatūras nepalielināšanās par 2 °C, bet vēlams – 1,5 °C. Parīzes nolīgums citstarp paredz procesuāla rakstura saistības līgumslēdzējām saistībā ar pienākumu uzstādīt nacionālos klimata mērķus un regulāri par to sasniegšanu atskaitīties, kā arī uzstāda kvalitātes latīņu, kas līgumslēdzējām jāievēro, nosakot savus nacionālos plānus, proti, līgumslēdzējām ir jāņem

¹⁰ Edwards P. N. A Vast Machine: Computer Models, Climate Data, and the Politics of Global Warming. 1st ed., MIT Press, 2010, pp. 73–74.

¹¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas 09.05.1992. Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām. Parakstīta 12.06.1992. [16.03.2025. red.]

¹² Kopskaitā 198 dalībvalstis. United Nations. Treaty Collection. Pieejams: https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7&chapter=27&Temp=mtdsg3&clang=_en [aplūkots 24.11.2024.]

¹³ Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām 1997. gada 11. decembra Kioto protokols. Parakstīts 15.03.1999. [24.11.2024. red.]

¹⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām 2015. gada 12. decembra Parīzes nolīgums. Parakstīts 22.04.2016. [24.11.2024. red.]

vērā aktuālās klimata zinātnieku paustās atziņas.¹⁵ Tomēr arī Klimata konvencijas protokolos nav atrodams klimatneitralitātes jēdziens.

Viena no Parīzes nolīguma ligumslēdzējpusēm ir Eiropas Savienība. Tādējādi Parīzes nolīgums ir saistošs arī Latvijai. Eiropas Savienībā gan pirms, gan pēc Parīzes nolīguma spēkā stāšanās 2016. gada 4. novembrī ir pieņemta virkne normatīvo aktu saistībā ar klimata pārmaiņu radīto seku novēršanu. Tomēr tieši pēc Parīzes nolīguma spēkā stāšanās 2018. gadā Eiropas Komisija nāca klajā ar paziņojumu par nepieciešamību sasniegt klimatneitralitāti ekonomikā, citstarp saistot to ar nepieciešamību nodrošināt Parīzes nolīguma ievērošanu.¹⁶

Atbilstoši šim paziņojumam pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes 2021. gada 30. jūnija regula (ES) 2021/1119, ar ko izveido klimatneitralitātes panākšanas satvaru un groza Regulas (EK) Nr. 401/2009 un (ES) 2018/1999 (turpmāk – Eiropas klimata akts), kuras 1. pantā citstarp norādīts, ka “[..] regulā ir izklāstīts saistošs mērķis līdz 2050. gadam panākt Savienībā klimatneitralitāti, tā tiecoties sasniegt Parīzes nolīguma 2. panta 1. punkta a) apakšpunktā nosprausto ilgtermiņa mērķi attiecībā uz temperatūras kāpuma iegrožošanu, un ir paredzēts satvars, kas ļauj panākt progresu, īstenojot Parīzes nolīguma 7. pantā nosprausto globālo mērķi attiecībā uz pielāgošanos”. Proti, Eiropas Klimata akts, kurā pirmo reizi Eiropas Savienības līmenī normatīvi uzstādīts klimatneitralitātes mērķis, šī mērķa nepieciešamību saista ar Parīzes nolīgumu, kurā šādi formulēta mērķa nemaz nav.

Literatūrā ar klimatneitralitāti tiek saistīts Parīzes nolīguma 4. panta 1. punkts¹⁷: “Lai sasniegtu 2. pantā izvirzīto ilgtermiņa mērķi – temperatūras kāpuma ierobežošanu –, Puses vēlas panākt, ka pasaules siltumnīcefekta gāzu emisijas maksimums iestājas pēc iespējas drīzāk, vienlaikus atzīdamas, ka jaunattīstības valstu Pusēm šā emisijas maksimuma iestāšanās prasīs ilgāku laiku un ka pēc tam emisijas līmenis tiek strauji samazināts saskaņā ar labākajām pieejamajām zinātnes atziņām, tādējādi gadsimta otrajā pusē panākot līdzsvaru starp siltumnīcefekta gāzu antropogēnajām emisijām no dažādiem avotiem un to piesaisti dažādās piesaistītājsistēmās, turklāt tas tiks darīts, ievērojot taisnīguma principu un ilgtspējīgas attīstības un nabadzības izskaušanas aspektus.”

Pati Eiropas Komisija priekšlikumā par Eiropas Klimata akta pieņemšanu klimatneitralitātes kā mērķa nosprašanu pamatoja ar Parīzes nolīguma 4. panta 4. punktu, proti, ka “pusēm, kas ir attīstītās valstis, ir jārāda priekšzīme un jāizvirza visas tautsaimniecības mēroga emisijas samazināšanas mērķrādītāji absolūtā izteiksmē”¹⁸. Komisija klimatneitralitāti saista arī ar Eiropas Savienības jau iepriekš paveikto periodā no 1990. līdz 2018. gadam, samazinot siltumnīcefekta gāzu emisijas un

¹⁵ Voigt C. The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation. Review of European Community & International Environmental Law. 2023, Vol. 32, issue 2, p. 239.

¹⁶ Eiropas Komisijas paziņojums “Tīru planētu visiem! Stratēģisks Eiropas ilgtermiņa redzējums par pārticīgu, modernu, konkurētspējīgu un klimatneitrālu ekonomiku” COM (2018) 773 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0773> [aplūkots 29.11.2024.]

¹⁷ Piemēram, Voigt C. 2023, p. 239, vai Oberthür S. Perspectives on EU Implementation of the Paris Outcome. Carbon & Climate Law Review. 2016, Vol. 10, issue 1, p. 41.

¹⁸ Priekšlikums. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula, ar ko izveido klimatneitralitātes panākšanas satvaru un groza Regulu (ES) 2018/1999 (Eiropas Klimata akts). COM(2020) 80 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0080> [aplūkots 24.11.2024.]

veicinot ekonomisko izaugsmi.¹⁹ Tādējādi Eiropas Komisija ar šī ambiciozā mērķa – klimatneitralitātes – izvirzīšanu norādīja uz nepieciešamību Eiropas Savienībai būt pirmrindnieces statusā klimata tiesību jaunradē Parīzes nolīguma izpildei, kā arī saskatīja tajā pēctecību ilgstošai Eiropas Savienības tiesībpolitikai. Līdzīgu viedokli Eiropas Klimata akta pieņemšanas procesā izteikusi arī Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja.²⁰

Apkopojot minēto, secināms, ka klimatneitralitāte kā Eiropas Savienībā izvirzīts vides tiesību mērķis ir saistīta ar Parīzes nolīgumu divos aspektos – saturiskajā un tiesībpolitikajā. Saturiski šī mērķa nepieciešamība var tikt pamatota ar Parīzes nolīgumā pausto apņemšanos nepieļaut temperatūras pieaugumu un nepieciešamību līdzsvarot siltumnīcefekta gāzu emisijas. Tādējādi, ja klimatneitralitātes jēdziens Eiropas Savienībā tiek saturiski saprasts kā kopsaucējs tam, par ko pastāv vienošanās Parīzes nolīgumā, tad precīzi definētam šim jēdzienam vajadzētu viest lielāku skaidrību par to, kā Eiropas Savienība raugās uz Parīzes nolīguma mērķiem un to sasniegšanu. Savukārt tiesībpolitiski klimatneitralitātes mērķa izvirzīšana ir apliecinājums Eiropas Savienības kā attīstīto valstu līgumslēdzēju pārstāves ambīcijām vides tiesību evolūcijā.

2. Klimatneitralitātes definīcijas un ar to saistīti jēdzieni

Eiropas Klimata akta 2. panta 1. punkts definē klimatneitralitāti šādi: “Ne vēlāk kā līdz 2050. gadam Savienībā tiek līdzsvarots Savienības tiesību aktos reglamentētais Savienības mēroga siltumnīcefekta gāzu emisijas un piesaistes apjoms, un tas nozīmē, ka līdz minētajam termiņam tiek panākts emisiju neto nulles līmenis un pēc tam Savienība cenšas panākt negatīvu emisijas bilanci.” Precīzāks skaidrojums rodams Eiropas Klimata akta 4. panta 1. punktā, kurā kā starpposma mērķrādītājs 2030. gadam norādīts: “panākt, ka līdz 2030. gadam siltumnīcefekta gāzu neto emisijas apjoms (emisijas apjoms, no kura atskaitīts piesaistes apjoms) Savienībā ir samazinājies vismaz par 55 % salīdzinājumā ar attiecīgo 1990. gada līmeni.” Tātad klimatneitralitāte Eiropas Klimata akta kontekstā attiecas uz siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanu un piesaisti tādām siltumnīcefekta gāzēm, kuru emisija jau ir regulēta ar Eiropas Savienības tiesību aktiem. Klimatneitralitātei kā mērķim noteikts arī starpmērķis 2030. gadam, kas izteikts procentuālā izteiksmē no konkrēti izmērāmiem rādītājiem 1990. gadā. Tomēr klimatneitralitātes sasniegšana tiek definēta kā stāvoklis, kurā tiek panākts neto nulles līmenis un pēc tam tiek uzturēta negatīva emisiju bilance. Jēdziens “neto nulles līmenis” netiek plašāk skaidrots. Līdz ar to Eiropas Klimata akts, lai arī izvirza šādu mērķi, klimatneitralitāti definē drīzāk kā procesu ar izmērāmiem pieturas punktiem, bet pēc būtības nesniedz skaidru atbildi uz to, kas ir klimatneitralitāte.

Eiropas Savienības institūcijas savā komunikācijā un materiālos, kas izstrādāti sabiedrības informēšanai, izmanto visai plašu klimatneitralitātes skaidrojumu un

¹⁹ Climate Law (Legislative proposal). Roadmap. Ares(2020)119545. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=pi_com:Ares\(2020\)119545](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=pi_com:Ares(2020)119545) [aplūkots 24.11.2024.]

²⁰ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido klimatneitralitātes panākšanas satvaru un groza Regulu (ES) 2018/1999 (Eiropas Klimata akts)” (COM(2020) 80 final – 2020/0036 (COD)). Pieņemts 16.07.2020.

ir arī nekonsekventas savā terminoloģijā. Piemēram, Eiropas Savienības Padome klimatneitralitāti skaidro kā iespējami lielāku siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanu un atlikušo emisiju neitralizēšanu.²¹ Savukārt Eiropas Parlaments, skaidrojot Eiropas Klimata aktu, kas izvirza klimatneitralitāti kā Eiropas Savienības kopīgo mērķi, izmanto jēdzienu “oglekļneitralitāte”, tā skaidrojumā norādot uz nepieciešamību rast balansu starp oglekļa emisijām, uz oglekļa oksīda (!) glabāšanu un visu siltumnīcefekta gāzu neitralizēšanu.²² Eiropas Savienības Tiesa savā līdzšinējā praksē arī nav skaidrojusi klimatneitralitātes jēdzienu, tomēr tā klimatneitralitāti ir nosaukusi par vienu no Eiropas Savienības vides mērķiem.²³

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, kuru nesaista Eiropas Savienības izvēlēta terminoloģija, savos nesenajos nolēmumos saistībā ar klimata pārmaiņām neizmanto jēdzienu “klimatneitrāls”, bet lieto jēdzienus “oglekļa neitrāls” un “neto neitrāls”.²⁴

Par spīti minētajām neskaidrībām terminoloģijā, jau Ministru kabineta 2020. gada 28. janvāra informatīvajā ziņojumā “Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam” (turpmāk – Latvijas Klimatneitralitātes stratēģija) ir definēta klimatneitralitāte: “stāvoklis, kurā cilvēka darbība rada “nulles” neto ietekmi uz klimata sistēmu. Šāda stāvokļa sasniegšanai nepieciešams līdzsvarot siltumnīcefekta gāzu emisijas ar oglekļa dioksīda piesaisti.”²⁵ Tādējādi Latvijas Klimatneitralitātes stratēģija, pirmkārt, saista klimatneitralitāti ar cilvēka darbību, bet, otrkārt, atsaucas uz Eiropas Klimata aktā minēto “neto nulli”, kas arī šajā dokumentā nav plašāk skaidrota.

Citstarp, lai ieviestu Eiropas Klimata akta prasības, šobrīd Latvijā top arī Klimata likums.²⁶ Likumprojekta anotācijā norādīts, ka tajā izmantotie “termini ir iespēju robežās saskaņoti ar Latvijas klimata politikas plānošanas dokumentiem, ņemot vērā arī IPCC ziņojumos ietvertās terminu definīcijas, kas tiek izmantotas pasaulē citu valstu klimata likumos”²⁷. Likumprojektā piedāvātā klimatneitralitātes definīcija patiešām ir salīdzinoši precīzāka, proti, tā 1. panta pirmās daļas 17. punkts paredz, ka klimatneitralitāte ir “stāvoklis, kurā visas siltumnīcefekta gāzu emisijas, kas radušās šā likuma 1., 2., 3. un 4. pielikumā minētajās darbībās un avotos, tiek pilnā apmērā kompensētas ar oglekļa dioksīda piesaisti un (vai) oglekļa dioksīda uztveršanu”. Atsevišķi minētās panta daļas 37. punktā nosauktas arī konkrētas

²¹ Council of the European Union. 5 facts about the EU's goal of climate neutrality. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/en/5-facts-eu-climate-neutrality/> [aplūkots 28.11.2024.]

²² What is carbon neutrality and how can it be achieved by 2050? Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20190926STO62270/what-is-carbon-neutrality-and-how-can-it-be-achieved-by-2050> [aplūkots 28.11.2024.]

²³ EST 22.06.2023. sprieduma lietā C-833/21 “Endesa Generación” 50. punkts. Klimatneitralitāte tikvien kā pieminēta pušu sniegtajos argumentos EST 04.10.2024. sprieduma lietā C-541/20 “Lithuania v Parliament and Council” 417., 998., 1001. un 1007. punktā.

²⁴ Piemēram, ECT 09.04.2024. sprieduma lietā “Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland” (pieteikuma Nr. 53600/20) 547. un 548. punkts.

²⁵ Ministru kabineta 28.01.2020. informatīvais ziņojums “Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/342214-latvijas-strategija-klimatneitralitates-sasniesganai-lidz-2050-gadam> [aplūkots 28.11.2024.]

²⁶ Likumprojekts “Klimata likums” (Nr. 718/Lp14). Pieejams: [https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/webAll?SearchView&Query=\(\[Title\]=*klimata+likums*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/webAll?SearchView&Query=([Title]=*klimata+likums*)&SearchMax=0&SearchOrder=4) [aplūkots 16.03.2025.]

²⁷ Likumprojekta “Klimata likums” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/0/DD90E00D1999004DC2258BAC00290D07?OpenDocument> [aplūkots 28.11.2024.]

siltumnīcefekta gāzes. Tādējādi, līdzīgi kā Eiropas Klimata aktā, piedāvājums ir saistīt klimatneitralitāti tikai ar konkrētu, bet ne visu cilvēka darbību rezultātā radīto atsevišķu siltumnīcefekta gāzu emisiju. Vienlaikus klimatneitralitāte netiek saistīta ar šo konkrēto emisiju samazināšanu, bet gan ar oglekļa dioksīda (nevis visu siltumnīcefekta gāzu) piesaisti vai uztveršanu. Tāpat definīcija neparedz konkrētu rādītāju procentuālā izteiksmē vai laika nogrieznī, kas būtu jāsasniedz un kas ir ietverts Eiropas Klimata aktā. Citiem vārdiem, atšķirībā no Eiropas Klimata akta likumprojekta definīcija piedāvā tikai absorbēt vai uztvert emisijas bez to apjoma un laika ierobežojuma. Lai arī Eiropas Klimata aktā sniegtā definīcija ir nekonkrēta, likumdevējam ir nopietni jāapsver, vai ir nepieciešams un Eiropas Savienības tiesībām atbilstoši papildināt Latvijas tiesisko sistēmu ar jaunu, atšķirīgu klimatneitralitātes definīciju.

Kā jau norādīts, Parīzes nolīguma 4. panta 1. punkts liek Parīzes nolīguma dalībvalstīm ņemt vērā zinātnieku paustās atziņas. Tādēļ klimatneitralitātes definēšanai lietderīgi analizēt arī IPCC sniegtās rekomendācijas. Tomēr arī IPCC nesniedz klimatneitralitātes definīciju. Sava pēdējā ziņojuma glosārijā IPCC gan skaidro citus jēdzienus, ar kuriem, kā minēts, ir skaidrots un aizvietots “klimatneitralitātes” jēdziens.²⁸ Glosārijā norādīts, ka “neto nulles CO₂ emisijas ir stāvoklis, kurā antropogēnās oglekļa dioksīda emisijas ir līdzsvarotas ar antropogēno oglekļa dioksīda piesaisti noteiktā laikposmā. [...] Jēdziens ir tuvs oglekļa neitralitātei, kas ir plašāks un attiecas arī uz emisijām ārpus attiecīgās valsts teritorijas”. Savukārt “neto nulles SEG emisijas ir stāvoklis, kurā mērītas antropogēno siltumnīcefekta gāzu emisijas ir līdzsvarotas ar mērītām antropogēno siltumnīcefekta gāzu piesaistes emisijām noteiktā laikposmā. [...] Jēdziens ir tuvs SEG emisiju neitralitātei, kas ir plašāks un attiecas arī uz emisijām ārpus attiecīgās valsts teritorijas”.

Minētajās citu jēdzienu definīcijās var saskatīt atsevišķus elementus, kas ir kopīgi Eiropas Klimata akta un likumprojekta “Klimata likums” definīcijām klimatneitralitātes jēdzienam. Lai arī klimata zinātnieki nedefinē klimatneitralitāti, nevar ignorēt apstākli, ka Eiropas Savienības un tātad Latvijas tiesību sistēmā tas ir izvirzīts kā juridiski saistošs mērķis. Autore abstrahējas no tā, vai Latvija drīkst ieviest jaunu klimatneitralitātes definīciju, kas to raksturo kā stāvokli, nevis procesu. Tomēr, ja reiz klimatneitralitāte kā vides tiesību mērķis Eiropas Savienībā ir saistīts ar Parīzes nolīguma prasību izpildi, tad jēdziena skaidrošanai ir lietderīgi meklēt kritērijus, ko citu klimata mērķu definēšanai izmanto IPCC, kā arī ņemt vērā Klimata konvencijas un Parīzes nolīguma tekstu. Tādēļ autore, ievērojot šajā rakstā aplūkotos piemērus klimata mērķu definēšanā, piedāvā klimatneitralitātes definīciju veidot atbilstoši šādiem kritērijiem:

- 1) antropogēnā ietekme – siltumnīcefekta gāzes rada arī dabiskā vide, bet vides tiesību mērķi Klimata konvencijā un Parīzes nolīgumā ir saistīti ar antropogēno ietekmju samazināšanu;
- 2) atskaites punkts laikā – klimats mainās un dažādu apstākļu ietekmē ir mainījies nepārtraukti, bet klimata mērķu sasniegšanu saskaņā ar Klimata konvenciju mēra iepretim 1990. gada līmenim (ja vien pati valsts nav apņēmusies darīt vairāk). Tātad jāneitralizē nevis visas cilvēces pastāvēšanas

²⁸ IPCC. AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023, pp. 126–127.

laikā uzkrātās, bet gan tikai tās cilvēka radītās ietekmes sekas, kas pārsniedz noteiktā laikā esošu ietekmes līmeni;

- 3) atskaites punkts apjoma ziņā – klimata pārmaiņas veicina teju visas pasaules valstis, tādēļ arī forma, kādā Parīzes nolīgumā valstis ir apņēmušās rīkoties, neparedz, ka kādai vienai valstij jāpiesaista visu pārējo valstu radītās siltumnīcefekta gāzu emisijas;
- 4) siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšana un piesaiste vai uztveršana – atbilstoši IPCC skaidrojumiem emisiju līdzsvarošana ietver visus šos elementus, nevis tikai emisiju piesaistišanu vai uztveršanu.

Likumdevējam, izvēloties definēt kādu tiesību jēdzienu, nevis ietvert to likumā kā nenoteiktu juridisku jēdzienu, ir būtiski aptvert jēdzienu pilnīgi, neveidojot likuma robus, kas vēlāk tiesību piemērotājam jārisina tiesību tālākveidošanas ceļā. Tādēļ turpmāki salīdzinoši un empīriski pētījumi par tiesu praksi klimatneitralitātes definēšanā un par gaidāmo Eiropas Savienības Tiesas spriedumu lietā “Global Legal Action Network and CAN-Europe v Commission”²⁹ varētu papildināt šajā rakstā paustās atziņas un precizēt labāko pieeju klimatneitralitātes definēšanai un izpratnei. Izpētes vērts ir arī jautājums par dalībvalstu brīvību sniegt precizējošas klimatneitralitātes jēdziena definīcijas.

Kopsavilkums

1. Klimatneitralitāte ir Eiropas Savienībā izvirzīts vides tiesību mērķis, kas ir saistīts ar Parīzes nolīgumu divos aspektos – saturiskajā un tiesībpolitiskajā. Saturiski Eiropas Savienības likumdevējs to saista ar Parīzes nolīguma prasību izpildi pēc būtības. Tiesībpolitiski klimatneitralitātes mērķa izvirzīšana ir apliecinājums Eiropas Savienības ambīcijām vides tiesību evolūcijā.
2. Starptautisko tiesību līmenī klimatneitralitāte netiek definēta.
3. Klimatneitralitāte Eiropas Klimata aktā definēta kā process, kas turpinās mūžīgi. Papildus vērtējams jautājums, vai jēdziens varētu tikt uzskatīts par Eiropas Savienības autonomo jēdzienu.
4. Likumprojektā “Klimata likums” klimatneitralitāti piedāvāts definēt kā stāvokli emisiju kompensēšanai bez emisiju atskaites punkta laikā vai apjomā.
5. Lai tiesību jēdziens veiksmīgi funkcionētu tiesību sistēmā un lai tiesību piemērotājam nebūtu jāķeras pie tiesību tālākveidošanas, ir būtiski definēt to precīzi.
6. Lai gan klimatneitralitāte netiek definēta ne Klimata konvencijā, ne Parīzes nolīgumā, ne IPCC glosārijā, šajos avotos iespējams rast kritērijus klimatneitralitātes korektākai definēšanai – antropogēna ietekme, atskaites punkts laika un apjoma ziņā, kā arī siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšana un piesaiste vai uztveršana.

²⁹ EST lieta T-120/24.